

УДК 658.15

## МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Рубан Л.О., Федорченко Т.О.

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

У статті доведено доцільність застосування комплексного підходу до формування системи показників аналізу ефективності. Розглянуто елементи економічної ефективності як економічної категорії. Розглянуто витратний та ресурсний підходи до визначення ефективності діяльності підприємства. Досліджено різні підходи до формування системи показників аналізу ефективності. Запропоновано систему показників комплексного аналізу ефективності діяльності промислового підприємства, яка поєднує статичний та динамічний підходи до оцінки ефективності.

**Ключові слова:** ефективність, рентабельність, фондівдача, матеріалівдача, продуктивність праці, стійкість економічного зростання, комплексний аналіз.

**Постановка проблеми.** Ефективність діяльності промислових підприємств на сьогодні залежить, переважно, від якості утворення та ступеня використання виробничого потенціалу. Неупереджена необхідність підвищення економічної ефективності виробництва визначається збільшенням рівня відносної обмеженості таких виробничих ресурсів як матеріальні, трудові, природні та фінансові.

На сучасному етапі економічна ефективність виробництва аналізується для прийняття різноманітних управлінських рішень, наприклад: для оцінювання рівня використання окремих видів витрат для одержання економічного результату виробництва; для економічного обґрунтування вигідних варіантів рішень в сфері керування процесами активізації інвестиційної, інноваційної діяльності, впровадження нової техніки, технології, модернізації процесів виробництва, поліпшення організації виробництва і праці. Підвищення економічної ефективності формує необхідні умови для розширення і збагачення матеріальної бази суспільного добробуту через збільшення продуктивності праці, зростання фондівдачі, ощадність коштів виробництва і поліпшення якості продукції.

Отже, покращення економічної ефективності забезпечує багатогранний вплив на господарсько-виробничу діяльність підприємства, що сприяє підвищенню рентабельності та стійкому економічному зростанню.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема оцінки та методики аналізу ефективності діяльності підприємств займає вагомe місце в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Серед наукових праць, в яких досліджуються підходи до визначення ефективності діяльності підприємства, варто звернути увагу на дослідження таких науковців, як: В. В. Горлачук [1], А. В. Гречко [2], І. В. Григор'єва [3], О. М. Губарик [4], Г. О. Крамаренко [5], Р. Р. Лобай [6], В. І. Отенко [7], Д. А. Сулейманова та Л. А. Ахметова [8], Н. Н. Терещенко та О. Н. Смельянова [9], А. В. Череп та Є. М. Стрілець [10] та інші.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Водночас в сучасній літературі не сформовано єдиної системи показників ефективності, яка б забезпечувала багаторівне-

вий підхід до аналізу та можливість всебічно, комплексно оцінювати рівень ефективності діяльності підприємства.

**Мета статті.** Метою статті є дослідження підходів до визначення та оцінки рівня ефективності та розробка методичних підходів до формування системи показників аналізу ефективності діяльності промислового підприємства.

**Виклад основного матеріалу.** В загальному розумінні ефективність це результативність виробничої та комерційної діяльності підприємства, рівень використання ресурсів та віддача понесених витрат. Економічна ефективність виробництва розраховується відношенням досягнутих результатів і використаних ресурсів або понесених витрат на виробництво. Тобто економічна ефективність є відносною величиною.

В західній науково-економічній літературі економічну ефективність досліджують як складну та багатогранну категорію, що складається з певних елементів:

- 1) відношення між витратами ресурсів і обсягом товарів та послуг, які виробляють з цих ресурсів;
- 2) максимального обсягу виробництва товарів і послуг із використанням мінімальної вартості ресурсів;
- 3) виробництва товарів певної вартості за найменших витрат ресурсів;
- 4) отримання максимуму з доступних для людини обмежених ресурсів;
- 5) відношення цінності результату до цінності витрат тощо [6].

Формулювання ефективності треба починати з вибору критеріїв ефективності, інакше кажучи встановити показники оцінки ефективності, які розкриватимуть її зміст. Сенс критерію витікає із потреби максимізувати отримані результати або мінімізувати виробничі витрати, в залежності від цілей розвитку підприємства. Цілями можуть виступати забезпечення господарювання, досягнення стійкого зростання, суспільних стратегій тощо.

Щодо змістовності, то ефективність пов'язують, по-перше, з результативністю роботи, а по-друге, з економічністю, тобто мінімізацією затрат для виконання даної роботи. Через це в економічному контексті ефективність – порівняння результатів

(в тому числі побічних і непрямих) господарської діяльності із витраченими ресурсами.

Різномірність форм, в яких виступають затрати, рівномірність їх використання обумовлюють в економічній літературі двох підходів до розрахунку ефективності: витратного і ресурсного [9].

Витратний підхід побудований на порівнянні економічних результатів з поточними витратами, які безпосередньо пов'язані з їх досягненням. Тобто даний підхід спрямований на оцінку і мінімізацію витрат. За витратним підходом показник ефективності розраховується як відношення реалізованої продукції або прибутку від реалізації продукції до вартості спожитих ресурсів (витрат). Відповідно цьому розраховуються витрати на одну гривню виробленої продукції. Витратний підхід має в основі принципи заміщення, найкращого і найбільш ефективного використання, збалансованості, економічної величини і економічного поділу.

Загалом застосування витратного підходу доцільне в двох випадках: по-перше, він незамінний при оцінці підприємств, які, як правило, мають непрозорі фінансові потоки; по-друге, застосування цього методу спільно з іншими підходами дозволяє обирати більш ефективні інвестиційні рішення.

Ресурсний підхід розглядає економічну ефективність як загальну оцінку кінцевих результатів діяльності при використанні залучених за певний проміжок часу ресурсів для забезпечення цієї діяльності. Даний підхід результат діяльності підприємства на одиницю наявних ресурсів. За ресурсним методом показник ефективності застосованих ресурсів розраховується як відношення вартості реалізованої продукції, або прибутку від реалізації продукції, до сукупної вартості авансованих ресурсів. Авансованими ресурсами виступають показник валюти балансу, що представляє собою всю суму господарських засобів, що використовуються в обороті підприємства.

Використання ресурсного методу дозволяє отримати розрахункове значення потужності шляхом визначення кожного ресурсного потенціалу і максимальної можливої його віддачі, що дозволяє встановити вплив кожного з них на формування виробничої потужності; виявити резерви додаткового випуску продукції за допомогою економічного обґрунтування матеріалозабезпеченості і матеріаловіддачі підприємства; визначити в якості нормативу для планування господарської діяльності підприємств промисловості економічно доцільний рівень витрат на одиницю виробничої потужності.

Розглядаючи окремо витратний або ресурсний підхід, можемо стверджувати, що застосування цих підходів для оцінки ефективності діяльності підприємства має досить примітивний характер і при цьому, всі ресурси, які використовуює підприємство в ході своєї діяльності, необхідно поділяти на застосовані (ресурси) і спожиті (витрати). В сучасних умовах господарювання ні перший, ні другий методи не можуть бути визнані досить ефективними, оскільки орієнтовані на досить загальні методологічні принципи і інформаційну базу. Використання розглянутих методів є досить клопітливою роботою для аналізу і не відповідають на чітко поставлене запитання під-

приємців про те, яка ефективність використання ресурсного потенціалу та впливу потенціалу на результат управління підприємством. Тому виникає потреба використовувати комплексний системний підхід.

Комплексний підхід базується на системному підході до економічних процесів на підприємстві, які вивчаються в динаміці і взаємозв'язку зі всіма елементами процесів і відображаються в системі показників. Системний підхід дозволяє повно і достовірно описати об'єкт, що аналізується. Але повнота полягає не в тому, що необхідно проводити всеохоплюючий аналіз всіх напрямків діяльності підприємства одночасно, адже це не завжди доцільно. В залежності від конкретних цілей аналітику достатньо розглянути окремі сторони діяльності підприємства, беручи до уваги всі фактори і елементи, які можуть мати вплив на кінцеві висновки і які мають суттєву вагу у розробці рекомендацій на перспективу.

Перевагами комплексного системного аналізу є те, що він дозволяє здійснювати комплексний пошук резервів підвищення ефективності виробництва. Їх оцінка дозволяє уявити діяльність підприємства як єдиний механізм, виокремлювати найбільш важливі моменти і на їх основі розробляти комплекс заходів мобілізації невикористаних резервів. Саме цей підхід до аналізу фінансово-господарської діяльності дає найбільш об'єктивні дані для прийняття управлінських рішень.

Багато вчених намагалися систематизувати теоретичний матеріал про аналіз ефективності діяльності, забезпечити найбільш повним і точним переліком показників, що формують систему для аналізу ефективності діяльності підприємства.

Терещенко Н. Н., Ємельянова О. Н. пропонують наступну систему показників:

1) показники ефективності використання застосованих ресурсів: основних засобів (фондовіддача, фондомісткість, рентабельність основних засобів), оборотних коштів (час обігу, швидкість обігу, рентабельність оборотних коштів), трудових ресурсів (продуктивність праці, прибуток на 1 працівника);

2) показники ефективності використання спожитих ресурсів: основних засобів (амортизаційна віддача, амортизаційна місткість, амортизаційна рентабельність), оборотних коштів (продуктивність спожитих ресурсів, рентабельність спожитих ресурсів), трудових ресурсів (зарплатовіддача, зарплатовіддача, зарплатовіддача, зарплатовіддача) [9].

Використання запропонованої системи показників в практиці оцінки ефективності діяльності підприємства дасть змогу більш ретельно вивчати елементи комплексних показників ефективності, розробляти шляхи для підвищення ефективності діяльності підприємства за допомогою поліпшення ефективного використання застосованих ресурсів та оптимізації вартості спожитих ресурсів. Проте, така система не дає можливості окремо дати оцінку ефективності використання матеріальних ресурсів, оскільки включає лише показники ефективності використання оборотних коштів в цілому.

Сулейманова Д. А., Ахметова Л. А. рекомендують динамічну модель оцінки ефективності. Вони затверджують, що для оцінки динамічного розвитку підприємства потрібно вивчати

взаємозв'язок темпів зростання основних показників, які відображають специфіку виробничої діяльності підприємства. Найрозповсюдженішим і найпростішим способом є співставлення темпів зростання доходу від реалізації, прибутку та вартість авансованого капіталу [8].

Застосовування не великої кількості показників, як правило, не гарантує неупереджену оцінку, тому в комплексному економічному аналізі доцільно застосовувати інтегральну оцінку економічної динаміки господарської діяльності підприємства. При цьому в якості еталонної системи нормативних значень показників в літературі автори пропонують наступні взаємовідношення темпів рости оціночних показників:

$$T_{чп} > T_{пр} > T_{вр} > T_{ак} > T_{нк} > T_{кд} > T_{дз},$$

де  $T_{чп}$ ,  $T_{пр}$ ,  $T_{вр}$ ,  $T_{ак}$ ,  $T_{нк}$ ,  $T_{кд}$ ,  $T_{дз}$  – відповідно темпи росту чистого прибутку, прибутку від реалізації, виручки від реалізації, авансованого капіталу, позичкового капіталу, кредиторської та дебіторської заборгованості.

Григор'єва І. В. наголошує, що методика оцінки ефективності діяльності підприємств повинна мати аналітичний інструментарій, який включатиме:

- а) показники інтенсивності діяльності (продуктивність праці, матеріаломісткість, фондовіддача);
- б) показники результативності діяльності (рентабельність, норма прибутку, окупність витрат) [3].

Порекомендовані цими авторами показники інтенсивності діяльності відтворюють інтенсивність вживання трудових, матеріальних ресурсів та основних засобів.

Узагальнивши результати даних досліджень, ми пропонуємо систему показників аналізу ефективності діяльності підприємства, яка поєднує в собі статичний та динамічний підходи (рис. 1).

Інтенсивність авансування ресурсів характеризується показниками ресурсовіддачі, а інтен-

сивність використання – показниками витратовіддачі. Результативність характеризується показниками рентабельності. Таким чином, кожен показник характеризує певну область ефективності виробництва.

Підвищення ефективності виробництва знаходить своє конкретне відображення в поліпшенні кожного показника, що характеризує раціональність використання виробничих ресурсів. Тому до загальних показників, які характеризують інтенсивність виробництва, слід віднести: продуктивність праці, матеріаловіддачу та фондовіддачу. Крім того, рівень результативності виробництва, може визначатися рентабельністю капіталу, витрат та продажу.

Для побудови еталонно впорядкованого ряду показників, що описував би стійкість економічного зростання, можна використати факторну модель, запропоновану Крамаренком Г. О. [5]:

$$K_{сез} = Ч_{відр} \times P_{пр} \times K_{об\text{вок}} \times K_{опа} \times K_{зл} \times Ч_{нз} \times K_{фз}$$

де  $Ч_{відр}$  – частка чистого прибутку, що відраховується (реінвестована) на розвиток виробництва;

$P_{пр}$  – рентабельність продажів;

$K_{об\text{вок}}$  – коефіцієнт оборотності власного оборотного капіталу;

$K_{опа}$  – коефіцієнт забезпеченості поточних активів власним оборотним капіталом;

$K_{зл}$  – коефіцієнт загальної ліквідності;

$Ч_{нз}$  – частка поточних зобов'язань в капіталі підприємства;

$K_{фз}$  – коефіцієнт фінансової залежності.

Кожен з перерахованих показників є дробом, а дріб зростає, якщо темп зростання чисельника перевищує темп зростання знаменника. Отже, можна отримати ряд показників, впорядкованих по переважних темпах зростання:

$$T^{чп\text{відр}} > T^{чп} > T^{вр} > T^{вок} > T^{па} > T^{пз} > T^к > T^{вк},$$

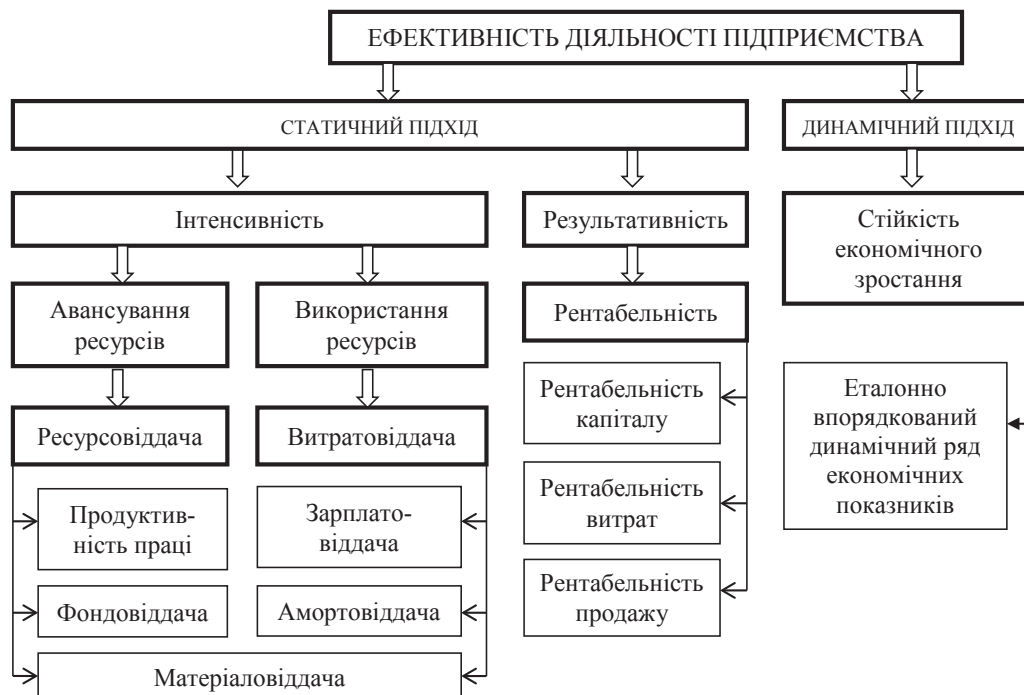


Рис. 1. Система показників аналізу ефективності діяльності підприємства

Джерело: розроблено авторами

де  $T^{ЧПвдр}$ ,  $T^{ЧП}$ ,  $T^{ВР}$ ,  $T^{ВОК}$ ,  $T^{ПА}$ ,  $T^{ПЗ}$ ,  $T^К$ ,  $T^{ВК}$  – темпи зростання чистого прибутку, що відраховується (реінвестується) на розвиток виробництва, чистого прибутку, виручки від реалізації, власного оборотного капіталу, поточних активів, поточних зобов'язань, капіталу, власного капіталу відповідно.

Запропонована система показників ефективності діяльності достатньо проста в розрахунках, при цьому може бути чітко вписана в процеси управління і може надавати допомогу в прийнятті рішень.

**Висновки і пропозиції.** Для прийняття ефективних рішень і розробки стратегії розвитку підприємства потрібно здійснювати комплексну оцінку і аналіз ефективності його діяльності.

Саме комплексні методики економічного аналізу надають можливості як оцінювання поточної діяльності підприємства, так і прогнозування.

Запропонована авторами система показників комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства дозволяє оцінити ефективність використання виробничих ресурсів промислового підприємства, реалізувавши витратний та ресурсний підходи до визначення ефективності, а також їх динаміку і стійкість економічного зростання підприємства.

В системі показників, що пропонується, поєднуються цілі і завдання управлінського та фінансового аналізу, а виробничі показники діяльності вивчаються в тісному взаємозв'язку з фінансовими показниками.

## Список літератури:

1. Горлачук В. В. Інтегральна ефективність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність / В. В. Горлачук, І. Г. Яненко // Економіка підприємства: [навчальний посібник]. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.
2. Гречко А. В. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства [Електронний ресурс] / А. В. Гречко, А. С. Гречухін // Ефективна економіка. – № 1. – 2016. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4744>
3. Григорьева И. В. Оценка эффективности деятельности в перерабатывающих предприятиях [Електронний ресурс] / И. В. Григорьева // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ». – № 5. – 2013. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=21275583>
4. Губарик О. М. Оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства на підставі фінансової звітності та бухгалтерського балансу / О. М. Губарик // Інвестиції: практика та досвід. – № 23. – 2010. – С. 38-41.
5. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування / Г. О. Крамаренко. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
6. Лобай Р. Р. Теоретичні підходи до визначення ефективності економічної діяльності / Р. Р. Лобай // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 353-361.
7. Отенко В. І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства / В. І. Отенко // БІЗНЕСІНФОРМ. – № 5. – 2013. – С. 232-237.
8. Сулейманова Д. А. Комплексная оценка и анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Д. А. Сулейманова, Л. А. Ахмедова // Экономика, управление и учет на предприятии. – № 4. – 2010. – С. 127-130.
9. Терещенко Н. Н. Эффективность деятельности предприятия торговли: Учебное пособие / Н. Н. Терещенко, О. Н. Емельянова. – Краснояр. гос. торг.-экон. ин-т. – Красноярск, 2005 – 110 с.
10. Череп А. В. Ефективність як економічна категорія [Електронний ресурс] / А. В. Череп, Є. М. Стрілець // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek\\_2013\\_1\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_26)

**Рубан Л.О., Федорченко Т.А.**

Харківський інститут фінансов

Київського національного торговельно-економічного університета

## МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

### Аннотация

В статье доказана целесообразность применения комплексного подхода к формированию системы показателей анализа эффективности. Рассмотрены элементы экономической эффективности как экономические категории. Рассмотрены затратный и ресурсный подходы к определению эффективности деятельности предприятия. Исследованы различные подходы к формированию системы показателей анализа эффективности. Предложено систему показателей комплексного анализа эффективности деятельности промышленного предприятия, которая объединяет статический и динамический подходы к оценке эффективности.

**Ключевые слова:** эффективность, рентабельность, фондоотдача, материалоотдача, продуктивность труда, устойчивость экономического роста, комплексный анализ.

**Ruban L.O., Fedorchenko T.O.**

Kharkiv Institute of Finance

Kyiv National University of Trade and Economics

## **METHODICAL BASES FOR FORMING THE SYSTEM OF INDICATORS OF COMPLEX ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF ACTIVITY OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE**

### **Summary**

In the article the appropriateness of using the complex approach to formation of the indicator system of efficiency analysis is proved. The elements of economic efficiency as the economic category are considered. The expenditure and the resource approaches to evaluation of the efficiency of the industrial activity are reviewed. Different approaches to the formation of the indicator system of efficiency analysis are explored. The indicator system of the complex efficiency analysis of the activity of industrial enterprise, which combine the static and the dynamic approaches to evaluation of efficiency is offered.

**Keywords:** efficiency, profitability, capital productivity, material return, labour productivity, stability of economic development, complex analysis.